

EGY INFORMÁLIS ÉLELMISZERHÁLÓZAT MŰKÖDÉSI FELTÉTELEINEK ELEMZÉSE A COVID-19 VÍRUSHELYZET KONTEXTUSÁBAN

ANALYSIS OF THE OPERATING CONDITIONS OF AN INFORMAL FOOD NETWORK IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 VIRUS SITUATION

SÁROSI-BLÁGA ÁGNES

KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja

agnesblaga@gmail.com

Összefoglalás

Jelen tanulmány egy 2019-es év végétől a Csíki-medencéhez kapcsolódóan szerveződő közösségi média csoport esetében elemzi, hogy alternatív élelmiszerhálózatként, társadalmi tanulási folyamatként a COVID-19 hatására, hogyan változtak a működési feltételek a kommunikáció, a fizikai térhasználat, és a társadalmi interakciók terén, és ez milyen változásokat eredményezett a hálózat tényleges működésében.

Kulcsszavak: rövid ellátási lánc, alternatív élelmiszerhálózat, informalitás, társadalmi innováció

Bevezető

A Csíki-medencében újszerű jelenség, trend a helyi, egészséges élelmiszerek iránti kereslet és ezzel párhuzamosan a kínálat megnövekedése, elsősorban a közvetlen értékesítési csatornákon keresztül (pl. eladás és vásárlás saját településen, saját háznál, helyi termelői piacon), illetve fontos ebben a folyamatban megemlíteni egy 2019-es év végétől, közvetlenül a COVID-19 vírushelyzet előtt szerveződő közösségi média csoport szerepét, amely a Csíki régió szintjén formál közvetlen élelmiszer értékesítési hálózatot.

A szakirodalom az értékesítésnek ezt az informális, közvetlen formáját elsősorban a rövid ellátási lánc (például Marsden és társai 2000) és az alternatív élelmi-

szerhálózat (pl. Goodman és társai, 2012) fogalmakon keresztül tárgyalja, amelyek a szabványosított, globális élelmiszeriparral szemben egy alternatív, fenntartható, környezetbarát élelmiszer-ellátási gyakorlatot írnak le. Az alternatív élelmiszerhálózatokhoz szorosan kapcsolódó további fogalmak, sajátosságok, amelyeket a jelen tanulmány figyelembe vesz az elemzés során: minőség, társadalmi beágyazottság, bizalom, lokalitás, közvetlenség (Edwards, 2019). A jelenség vidékfejlesztési vonatkozásban társadalmi innovációként és tanulási folyamatként is értelmezhető, ahol az innováció a társadalom és a civil szféra szereplőinek aktív közreműködésével jön létre (Nemes – Varga, 2015).

A fentiek értelmében, jelen tanulmány fókuszában annak a kérdésnek az elemzése áll, hogy egy Csíki-medencéhez kapcsolódóan szerveződő informális értékesítési hálózat esetében a COVID-19 vírushelyzet hatására hogyan változtak a működési feltételek, mint például az informalitás, helyi termékek iránti igény kifejezése és kielégítése, a külső tényezőktől való függetlenség támogatása, a környezetbarát vásárlás és egészséges élelmiszerek fogyasztásának támogatása, ösztönzése.

A COVID-19 hatásokkal foglalkozó szakmai elemzések az esetek többségében a negatív hatások feltérképezésével foglalkoznak globális vagy nemzeti léptékben, átfogó jellegű vagy szektoriális esetelemzések formájában (pl. FAO, 2020; ILO, 2020; OECD, 2020). Ritkábban fordul elő, hogy a szakmai elemzések olyan hatások vizsgálatával foglalkozzanak, amelyek a COVID-19 helyzetben formálódó tudatos vagy spontán kezdeményezésként vagy folyamatként pozitív tartalommal jellemezhetők (lásd például a klaszterek szerepéről Šerbănel (2020), vagy a kistermelői sikerekről Benedek és társai (2020) tanulmányát). Jelen tanulmány egyik fontos célja megvizsgálni, hogy a jelzett informális hálózatnak a működése a vírushelyzet hatására pozitív vagy negatív irányba változott.

Szakirodalmi szempontok

A helyi, egészséges élelmiszerek iránti igény, a szabványosított élelmiszeriparral szemben, erősödő globális trend, amelynek hatása a Csíki-medencében is egyre erőteljesebben megmutatkozik például abban, hogy a településeken növekszik a helyi piacok száma, a helyi önkormányzatoknál egyre több magánszemély teszi hivatalossá a helyi termelői státuszát, gyarapodik a hobby kertészek száma, a közösségi médiában formálódnak különféle alternatív értékesítési hálózatok. Ezt a folyamatot a magyar-

országi és a nemzetközi szakirodalom elsősorban a rövid ellátási lánc, illetve az alternatív élelmiszerhálózat fogalmakon keresztül tárgyalja, amelyekhez számos más fogalom kapcsolódik, annak függvényében, hogy az adott kutatás vagy szakmai elemzés a folyamat gazdasági vagy társadalmi tényezőire fókuszál. Ilyen kapcsolódó fogalmak például az informális gazdaság, informális értékesítés (pl. Webb és társai, 2009; Williams-Krasniqi, 2018), kistermelők (Vorley, 2013), helyi termékek (Tóth-Kaszás és társai, 2017), társadalmi bizalom (Chen-Chen, 2020). A tanulmány elsősorban azokra a szakmai munkákra alapoz, amelyek ennek a folyamatnak a társadalmi vonatkozásait tárgyalják.

A rövid ellátási láncok a helyi termelőket, valamint a helyi termékek iránt érdeklődőket összefogó hálózatként, a helyi termékeket értékesítési lehetőségként értelmezik, amelyeknek a szerepe a hipermarkettláncokban elérhető termékkel, termelő és fogyasztó közötti kapcsolattal szemben fennálló kritikákkal (pl. személytelenség, nagy földrajzi távolság, kétes eredetű alapanyagok) és a környezettudatos, egészséges életmód szemléletének erősödésével párhuzamosan került előtérbe (Tóth-Kaszás és társai, 2017). A hivatkozott szerzők Marsden és társai (2000) nyomán leírják a rövid ellátási láncok három típusát: (a) "Szemtől-szembe" (*Face-to-face*), (b) a "Szomszédság" (*Spatial Proximity*), (c) "Térben kiterjesztett" (*Spatially extended*). Ezek közül a tanulmányban vizsgált rövid ellátási lánc az első kategóriába sorolható, amelyet a fogyasztó és a vásárló közötti közvetlen kapcsolat, bizalom, eredetiség, személyes kapcsolat jellemez. Erre a termelői piacok szedd magad mozgalmait mellett megfelelő felületet biztosíthat a világháló is (Tóth-Kaszás és társai, 2017: 341).

Ribeiro és társai (2021) tizenhét alternatív élelmiszerhálózat kialakulásának és működésének tényezőit elemezve hat élelmiszerhálózati típust különítettek el: fogyasztó által vezetett, termelő által vezetett, harmadik szektor által vezetett, közösség által támogatott mezőgazdaság, állami vezetésű és üzleti platformok. Ezek közül a jelen tanulmányban elemzett élelmiszerhálózat egyik kategóriába sem sorolható be egyértelműen, de a hivatkozott szerzők által figyelembe vett szempontok alapján a fogyasztó, a termelő, valamint a közösség által együttesen, spontán módon formálódó, kölcsönös bizalmon alapuló, sajátos társadalmi gyakorlatként értelmezhető.

Edwards (2016) tanulmányában összefoglalja és jelzi az alternatív élelmiszerhálózatok szinonimáit, fontosabb sajátosságait, és kritikáit európai, amerikai és globális vonatkozásban. Jelzi, hogy az alternatív élelmiszerhálózatok kialakulása Európában elsősorban a környezetvédelmi és biogazdálkodási mozgalmaknak, valamint a

mezőgazdasági reformoknak köszönhető (Közös Agrárpolitika), tehát a vidéki térségeknek a felértékelődésével van összefüggésben. A hivatkozott szerző ebben a folyamatban megemlíti a különféle élelmiszermozgalmak, mint például a „Slow Food” mozgalom szerepét/hatását is, amely 1986-ban a McDonald’s étteremlánc megjelenése elleni tiltakozásként jött létre Rómában. A folyamatot erősíti továbbá a helyi termékek és a mezőgazdaság felértékelődését jelző új vállalkozások létrehozása (Goodman és társai, 2012). A székelyföldi térség vonatkozásában megemlíthető az agrárinnovációs vállalkozásoknak a megjelenése és elterjedése, amellyel kapcsolatban 2011 óta számos szakmai elemzés készült (például Biró–Magyar 2013, 2017, 2019, Biró – Sárosi-Blága, 2020). A tanulmányban elemzett informális élelmiszerhálózatnak a kialakulása minden bizonnyal szorosan kapcsolódik egyrészt a fentiekben jelzett globális tényezőkhöz, hatásokhoz, másrészt pedig a székelyföldi agrárinnovációs folyamathoz. Ugyanakkor megvannak a sajátos, térspecifikus jellemzői is. Székelyföldi vonatkozásban újszerű társadalmi szerveződés előzményének tekinthető a családi önfenntartó gazdálkodási modell, amely a háztartások több mint felét napjainkban is jellemzi (KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központjának háztartásvizsgálatai, 1999, 2004, 2011, 2013; Biró 2019), a csere és az egymástól való vásárlás, információszerzés informális modellje, a lokális közösségi hálózatok működése – család, szomszédság, kaláka intézménye – (Oláh, 2016).

Amennyiben az elemzett informális élelmiszerhálózat működésében figyelembe vesszük a vállalkozói komponenst, fontos megemlíteni az informális gazdaság fogalmát, azon belül pedig a társadalmi bizalom, integráció, innováció fogalmakat (Webb és társai, 2009; Avasthy és társai, 2013; Chen-Chen, 2020; Williams-Krasniqi, 2018). Ahogyan a kistermelőkkel és az informális agrár-élelmiszer-kereskedelemmel kapcsolatban Vorley (2013) jelzi, az informalitás mindig központi szerepet fog játszani mind a vidéki, mind a városi élelmiszertermelésben a biztonság, a megélhetés és a munkahelyteremtés szempontjából.

Az informalitás és az ellátási láncok vonatkozásában Bloom és Hinrichs (2011) hangsúlyozza, hogy a helyi élelmiszerek iránti növekvő fogyasztói igények kielégítésének kihívásaival magyarázható az, hogy a közvetlen értékesítésen túl a termékek összegyűjtésének és elosztásának alternatív modelljei is működnek.

A fentiek értelmében fontos kérdés, hogy ezeknek az erőteljesen személyes kapcsolatokra, informalitásra, társadalmi bizalomra és a globálissal szemben a lokális tényezőkre épülő, rövid ellátási láncoknak a működésében milyen változásokat

eredményezett a koronavírus-járvány. Benedek és társai (2020) magyar kistermelők értékesítési és marketingcsatorna-használatának elemzése alapján arra a következtetésre jutottak, hogy az online lehetőségek mellett a fogyasztók és a kistermelők közötti személyes kapcsolatokra épülő marketingcsatornák használata enyhítette a koronavírus-járvány negatív hatásait. A szerzők továbbá kiemelték a nyitottság, valamint a tanulási és alkalmazkodási képesség fontos szerepét is.

Az elemzett élelmiszerhálózat

A tanulmány fókuszában egy Csíki Régióhoz, háztáji gazdálkodási tevékenységhez kapcsolódó, sajátos társadalomszerveződési forma, informális élelmiszerhálózat áll, amely a 2019-es év végén, közvetlenül a COVID-19 vírushelyzet előtt jött létre, és azóta folyamatosan bővül. A tanulmány megírásának időpontjában több mint 10.000 tagja van (férfiak és nők, fiatal és közép korosztály, termelők és fogyasztók, vállalkozók és hobby kertészek egyaránt). Annak ellenére, hogy a társadalomszerveződési forma keretét egy virtuális, közösségi média csoport jelenti, a személyes kapcsolatok által a kontaktusok, interakciók a fizikai térben is zajlanak. A hálózat tevékenysége helyi élelmiszerek és információk megosztásán és cseréjén alapszik. Fontos sajátosságai az alternatíva-jelleg és a kezdeményezési kísérlet egy olyan felület és ezáltal közösség kiépítésére és működtetésére, amely helyi kiskertekből, háztáji gazdaságokból származó ételek és kézműves termékek virtuális találkozó- és megosztóhelye, nemet mond a távolról szállított, vegyszerezett élelmiszerekre, önellátásra törekszik, erősíti termelők és a fogyasztók közötti személyes kapcsolatot, ösztönzi a saját kiskertek létrehozását, ápolja a kölcsönös segítség hagyományát, és fókuszba helyezi a lokálist, az emberit, a természetet. Bár a hálózat a vírushelyzetet nem tematizálta sem korlátként, sem lehetőségként, és saját tevékenységét nem a vírushelyzethez viszonyítva definiálta, fontos kérdés, hogy a vírushelyzetben miként változott a struktúra működése olyan keretező tényezők hatására, mint a személyes mozgás korlátozása, a vásárlási alkalmak korlátozása, a digitális kapcsolattartás előtérbe kerülése, az ismeretszerzési gyakorlat változása, az e-kereskedelem típusú vásárlás hétköznapi gyakorlattá válása.

A vírushelyzet hatására új tényezők az élelmiszerhálózat működésének környezetében

A fizikai térhasználat korlátozása

A vírushelyzetből adódó társadalmi korlátozások következtében (elsősorban a kijárási tilalom időszakában) az elemzett hálózat környezetében változott a fizikai tér használata: a vidéki településen élők számára ritkább és célzottabb volt a városi nagyüzletekben történő vásárlás. Az élelmiszerellátás szempontjából előtérbe kerültek a vidéki kisboltok, amelyek az igények és a termékbeszerzési lehetőségek változása következtében, néhány termék esetében (például élesztő) kisebb-nagyobb készlet-feltöltési problémákba ütköztek.

További változás a fizikai tér használatában az, hogy ideiglenesen nem vagy csak korlátozottan működtek a vidéki és városi termékpiacok. Az ország déli térségeiből érkező, és általában a zöldségpiacokon árusítók részéről alternatív megoldás volt a települések bejárása, és a termékek mozgó árusítása, amelyhez a térségi lakosság könnyen alkalmazkodott. Ennek a modellnek vannak térségi előzményei (pl. termény csere), és a vírushelyzetből adódó változás, hogy ismét előtérbe került.

A digitális kommunikáció előtérbe kerülése

A fizikai térhasználat korlátozásával párhuzamosan előtérbe került a digitális kommunikáció. Ez a helyzet megnövelte a térségben a digitális kommunikáció, és általános értelemben a digitális megoldások, felületek és eszközök társadalmi elfogadottságát minden életkori csoportban. Mivel visszaszorultak a belföldi és külföldi utazások és átmenetileg kevesebb lehetőség volt a személyközi kommunikációra a fizikai térben, gyakoribbá vált a virtuális kapcsolattartás, és minden téren (pl. gazdasági, társadalmi, oktatási, munkahelyi, magán stb.) érzékelhető volt a digitális megoldások újraértelmezése. Ebben a környezetben értelemszerűen változtak a vásárlási szokások: többek között az élelmiszerbeszerzés terén is gyakoribbá váltak az online megrendelések, és az eladók és a vásárlók egyaránt igyekeztek alkalmazkodni ehhez az új helyzethez. A megváltozott helyzet nagy kihívást jelentett a térségi szállító cégek számára, de több-kevesebb sikerrel fel tudtak zárkózni.

A formális élethelyzetek és kapcsolatok számának csökkenése

A hálózat működésének környezetében további változás, hogy a formális élethelyzetek és kapcsolatok számának csökkenése a személyközi kapcsolatok eseményeinek és időkereteinek növekedését eredményezte. Tehát több teret kaptak az otthoni környezetben és a közeli családtagokkal végezhető tevékenységek, mint például a hobby kertészkedés, állattartás, kézzel készített termékek, főzés. A térségben megfigyelhető a mezőgazdasághoz sorolható tevékenységek „kimozdulási” lehetőségként, hasznos hobby tevékenységként való felértékelődése, ugyanis ezek számára az érvényben lévő korlátozások is teret engedtek: pl. kertrendezés, zöldségtermesztés, állattenyésztés. A városban élők is felkutattak minden lehetőséget a „vidéki élethez” való kapcsolódásra.

Az élelmiszerhálózat működése szempontjából megfigyelt, pozitív változások

A hálózathoz való kapcsolódások számának növekedése

A társadalmi korlátozások következtében egyértelművé vált, hogy előnyösebb egy vidéki udvaron karanténban lenni, mint egy tömbházban. Tehát mindenki kereste a vidéki élethez való fizikai kapcsolódási lehetőségeket. Ezzel párhuzamosan előtérbe kerültek a vidéki élethez való digitális kapcsolódási lehetőségek is, amelynek egyik formája, felülete az elemzett hálózat.

Mivel korlátozva volt a fizikai térhasználat, és az emberek több időt töltöttek az online térben, értelemszerűen felértékelődött a hálózat szerepe is. Ez elsősorban abban mutatkozott meg, hogy az online felületen több volt az aktivitás és az új kapcsolódás. A különféle bejegyzésekre (termékfelajánlások és igények) szinte azonnali, gyors reakciók érkeztek, amely növelte a hálózat működési formája iránti bizalmat. A megváltozott környezetben (piacok bezárása, városi nagyüzletekben történő vásárlás visszaszorulása) a térségi lakosság (beleértve a hálózat tagjait is) alternatív megoldásokat keresett az élelmiszerek beszerzésére. Ilyen értelemben alternatív megoldássá vált a hálózat virtuális felületén történő élelmiszerbeszerzés, termékcsere jelző interakció, kommunikáció a tagok között.

Kommunikáció

A vírushelyzetből adódó társadalmi mozgást korlátozó intézkedések következtében megváltoztak a kommunikációs feltételek, a találkozások és a személyközi kommunikáció elsődleges színtere az internet, és a közösségi média lett, ami nagymértékben kedvezett a mozgalom erősödésének. Az emberek még inkább felismerték és tudatosították az internet meghatározó szerepét, és az addig is tapasztalt előnyeit. Míg a vírushelyzet előtt az interneten történő interakciók egy alternatívát jelentettek a fizikai térben is végezhető tevékenységekre és kommunikációra, a fizikai korlátozások következtében – különösen a járvány kezdeti időszakában ez jelentősen megváltozott, és ha csak egy rövid időre is, de elsődlegessé vált. Ki lehet jelteni azt, hogy ez a tapasztalat visszafordíthatatlanul megváltoztatta (megerősítette) az emberek és az internet egyébként is erős kapcsolatát.

Az elemzett mozgalom 2019 év végén jött létre, a járvány kitörése előtt, de mivel a két időpont jelentősen közel van egymáshoz, a mozgalom erősödését nem lehet a járványhelyzettől elválasztani, attól teljesen függetlenül értelmezni (ezt több interjúalany is megfogalmazza). A mozgalom létrejöttét viszont megelőzte egy vírushelyzettől független társadalmi (tanulási) folyamat, vagy legalábbis a mozgalom létrejötte része egy ilyen tágabb értelemben vett folyamatnak (más hálózatok a térségben, a hálózat kulcsszereplőjének érdeklődése, tevékenysége, és az általa kezelt más csoportok).

Kommunikációs szempontból tehát változások, hogy az emberek többet kommunikáltak az interneten, igényük megnőtt a közösséghez való kapcsolódásra, a saját tevékenység megmutatására, a visszajelzésekre, ami erősítette a mozgalomhoz kapcsolódó közösség kommunikációját, interakcióit is: cikkek közzététele, igények kifejtése, termékek felajánlása, a szabályzat alakíthatósága, folyamatos tökéletesítése, a csoport identitás alakítása/formálódása.

A csoportidentitás erősödése

A digitális térben való tartózkodás idejének növekedése és a több aktivitás értelemszerűen vonta maga után a hálózathoz való tartozás tudatának erősödését, tehát egyfajta közös identitás kialakulását, együvé tartozás érzést. Ehhez a hálózat tagjainak fizikai térben történő találkozási lehetőségei és alkalmi is hozzájárulnak: a termékcserevel, vásárlással záruló interakciók kizárólag a fizikai térben történnek.

Továbbá a hálózat tagjai számára közös találkozási lehetőséget jelentenek az olyan jellegű események, amelyek közvetetten, a hálózat kulcsszereplőinek szervezésével kapcsolódnak a hálózathoz. Például 2021 márciusában – amikor már engedélyezve voltak kisebb rendezvények – a hálózat kulcsszereplői szerveztek egy rendezvényt, ahol a hálózat több tagja találkozhatott. A rendezvényről többen a hálózat virtuális felületén keresztül értesültek.

A hálózathoz tartozó szereplők nagyon sokfélék, és ezt a sokféleséget a vírus-helyzet még inkább fokozta: a digitális kommunikáció kényszere, az élelmiszer-beszerzési nehézségek, a város-vidék kapcsolat változása, vidéki lét felértékelődése, helyi, szezonális termékek iránti érdeklődés megnövekedése, a „csináld magad”, „oldd meg magad” megoldások népszerűvé válása a szolgáltatások igénybe vétele helyett (anyagi helyzettől függetlenül) stb. következtében nagyon eltérő munkahelyi háttérrel és érdeklődési területtel rendelkező személyek találtak közös pontra a hálózat virtuális felületén. Amennyiben a szereplők valamiféle csoportosítására, sajátosságainak meg-ragadására törekedünk, elkülöníthetjük a városi és vidéki, a klasszikus értelemben eladó és vásárló, a kommunikáció szintjén a közlő és befogadó szereplőket.

Alternatív tanulás iránti igény megnövekedése

Az elemzett közösség fontos jellemzője, hogy a tagok nyitottak az alternatív tanulási formákra, több tagot motivál az egymástól való tanulás lehetősége, a működő gyakorlatok megismerése stb. Ez is egy olyan pont, ahol a csoport működési modell-jének valamelyik jellemzőjét erősítik a vírushelyzetre adott válaszok: gyors alkalmazkodási készség, nyitottság az új dolgokra, tanulás.

A digitális térben töltött több idő, a szabadidő nagyobb részének átcsoportosulása a digitális térbe fokozta az online tanulási lehetőségek iránti érdeklődést. A hálózatban történő interakciók között gyakorivá váltak az egymástól való tanulási igényt kifejtő vagy tanítási jellegű bejegyzések (fotók, információk saját kertről, palántákról, termékelőállítási folyamatról, a térségben és szezonálisan előforduló növénybetegségekről, kártevőkről).

A hálózat működési elveinek és explicit céljainak erősödése

A vírushelyzet még inkább egyértelműsítette azt, hogy a globális rendszerektől való függőség csak akkor jelent kizárólagos előnyöket, amennyiben nincs olyan krízis-helyzet, amely megzavarná a rendszerek működését. Ebben a kontextusban még

egyértelműbbé vált, hogy nagyon fontosak és reálisak azok a szempontok, narratívák, amelyekre ez a mozgalom az explicit célkitűzésekkel épül: „a távoli országokból származó élelmiszer terheli a környezetet”, „a nem szezonális és a feldolgozott élelmiszer nem egészséges”, „ha táplálkozásról van szó, érdemes a drágább, de minőségibb élelmiszert választani”.

Az utóbbi időben népszerűbbé váltak, és a vírushelyzet hatására még inkább előtérbe kerültek a csináld magad megoldások, és azok a helyben elérhető termékek, amelyek autentikusak és nem a tömeggyártás termékei: például kozmetikumok, élelmiszerek, zöldségek, gyümölcsök, saját kertművelés. Egyre többen térnek vissza a tradicionális gyökerekhez – városról falura költözés, a vidéki élet „idilli” képzete. A vírushelyzet hatására a városról falura költözés a térségben még intenzívebbé vált (városi ingatlanok eladása, vidéki területek vásárlása, a vidéken élő szülőknél, nagyszülőknél töltött idő felértékelődése). A társadalmi korlátozások következtében egyértelművé vált, hogy előnyösebb egy vidéki udvaron karanténban lenni, mint egy tömbházban. Ezeket a narratívákat a média is fölerősítette.

A „válaszd a helyit” mentalitás erősödése térségünkben az önfenntartó gazdálkodás hagyományos modelljéhez is kapcsolódik, tehát ez is egy olyan tényező, amely a vírushelyzettől függetlenül is hozzájárul a mozgalom erősödéséhez.

Az egészséges életmód szorosan kapcsolódik a globális-lokális szembenálláshoz, de mégis érdemes külön tárgyalni. A vírushelyzet előtérbe helyezte mindenki életében az egyébként is fontos helyen szereplő egészséget. Míg társadalmi szinten a megfelelő korlátozások kidolgozása és bevezetése valamint a védőoltások kifejlesztése került előtérbe, egyéni szinten az egészséges életmód követése, amely ellenállóbbá tesz a vírussal szemben. A vírus kezdeti fázisában is egyértelművé vált, hogy azok a személyek és csoportok a legkiszolgáltatottak a vírussal szemben, akiknek gond van az egészségükkel, vagy idősek. Mivel az elemzett mozgalom is az egészséges életmódra való ösztönzést tűzte ki céljául, nem véletlen, hogy a vírushelyzet kontextusában ez is a mozgalom erősödését támogatta.

Összegzés

A tanulmányban bemutatott elemzés egy Csíki-medencéhez kapcsolódóan szerveződő közösségi média csoport, alternatív élelmiszerhálózat példáján foglalkozik a COVID-19 vírushelyzet hatására megváltozott működési feltételekkel, és ebből

adódóan azokkal a változásokkal, amelyek kifejezetten pozitívan értelmezhetők. Az elemzés eredményei alapján a megváltozott térhasználat, kommunikáció, valamint a formális élethelyzetek és kapcsolatok számának csökkenése olyan pozitív változásokat eredményezett a jelzett élelmiszerhálózat működésében, amelyek hosszútávon megalapozzák közvetlenül ennek, de más hasonló jellegű társadalmi gyakorlatnak a létjogosultságát is.

Irodalomjegyzék

- Avasthy, D., Ray, A.K., Deb, R. (2013): Women informal economy: its characteristics and legitimacy in the intergenerational context. *Cuadernos Hispanoamericanos de Psicología*, 13(1): 4-12.
- Benedek, Zs., Balogh, P.G., Baráth, L., Fertő, I., Lajos, V., Orbán, É., Szabó, G. G., Nemes, G. (2020): Kistermelői sikerek a COVID-19 járvány első hullámában: a személyesség szerepe az értékesítésben. *Statisztikai Szemle*, 98(12): 1398–1415. DOI: 10.20311/stat2020.12.hu1398
- Biró, A. Z. (2019): Székelyföld: társadalomtudományi megközelítések. *Metszetek*, 8 (2): 3–16.
- Biró, A. Z., Magyar, F. (2013): Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Miercurea Ciuc: Státus.
- Biró, A. Z., Magyar, F. (2017): A generációváltás esélyei. Agrárvállalkozók innovatív szerepe a székelyföldi térségben. Miercurea Ciuc: Státus.
- Biró, A. Z., Magyar, F. (2019): Digitális agrárium – Székelyföldi innováció. Az agrárium digitalizációjának térségi környezete. Miercurea Ciuc: Státus.
- Biró, A.Z., Sárosi-Blága, Á. (2020): Embeddedness or Marginalization? Aspects for Analysing the Local Embeddedness of Innovative Agricultural Enterprises in Szeklerland. *Acta Univ. Sapientiae, Social Analysis*, 10: 77–93.
- Bloom, J.D., Hinrichs, C.C. (2011): Informal and formal mechanisms of coordination in hybrid food value chains. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 1(4), 143–156. <http://dx.doi.org/10.5304/jafscd.2011.014.016>.

- Chen, Y.C., Chen, M.N. (2020): Social Trust and Open Innovation in an Informal Economy: The Emergence of Shenzhen Mobile Phone Industry. *Sustainability* 12(3):775, doi:10.3390/su12030775.
- Edwards, F. (2019): Alternative food networks. In P.B. Thompson, D.M. Kaplan (szerk.), *Encyclopedia of Food and Agricultural Ethics*, DOI 10.1007/978-94-007-6167-4_513-1.
- Goodman, D., DuPuis, E.M., Goodman, M.K. (2012): *Alternative Food Networks. Knowledge, Practice, and Politics*. London, Routledge.
- KAM (1999, 2004, 2011, 2013): Székelyföldi háztartásvizsgálat. Kutatási jelentés (kézirat).
- Marsden, T., Banks, J., Bristow, G. (2000): Food Supply Chain Approaches: Exploring their Role in Rural Development, *Sociologia Ruralis* 40(4):424 – 438.
- Nemes, G., Varga, Á. (2015): Társadalmi innováció és társadalmi tanulás a vidék-fejlesztésben – Sikerek, problémák, dilemmák. In Veresné Somosi, M. (szerk.), *„Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia* (pp. 434–444). Miskolc: Miskolci Egyetem.
- Oláh, S. (2016): A „KIS MAGYAR VILÁG”, 1940-1944. Társadalmi és gazdasági átalakulás. In: Bárdi, N. – Pál, J. (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet*. Székelyudvarhely. MTA BTK-EME-HRM.
- Ribeiro, A.P., Harmsen, R., Feola, G., Carréon, J.R., Worrell, E. (2021): Organising Alternative Food Networks (AFNs): Challenges and Facilitating Conditions of Different AFN types in three EU countries. *Sociologia Ruralis* 61(2): 491-517.
- Șerbănel, C. (2020): Global value chains. A macroeconomic perspective. Trends in vertical specialization of Romanian industries. Ed. Economica.
- Tóth-Kaszás, N., Keller, K., Ernszt, I., Péter, E. (2017): Helyi termék: biztos megélhetés vagy keresetkiegészítés? *Gazdálkodás*, 61(4): 335-354.
- Vorley, B. (2013): Meeting small-scale farmers in their markets: Understanding and improving the institutions and governance of informal agrifood trade, London/The Hague/La Paz: IIED/HIVOS/Mainumby.

Webb, J.W., Tihanyi, L., Ireland, R.D., Sirmon, D.G. (2009): You Say Illegal, I Say Legitimate: Entrepreneurship in the Informal Economy. *The Academy of Management Review* 34(3), DOI: 10.5465/AMR.2009.40632826.

Williams, C., Krasniqi, B. (2018): Explaining informal sector entrepreneurship in Kosovo: an institutionalist perspective. *Journal of Developmental Entrepreneurship* 23(02). Doi: <https://doi.org/10.1142/S1084946718500115>.

Abstract

This paper analyses how the COVID-19 changed the communication, physical space use and social interactions in a social media group organised as an alternative food network, a social learning process in the Csík Basin from the end of 2019, and how this resulted in changes in the actual functioning of the network.

Keywords: short supply chain, alternative food network, informality, social innovation